

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
Збірка статей

Харків ХДІС 1993

ФОРМУВАННЯ АМАТОРСЬКОГО ТЕАТРУ ЯК КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ НАРОДІВ УКРАЇНИ

Відродженню різноманітних форм аматорського театру в Україні сприяє вивчення його історичного досвіду та культурних традицій, які склалися з використання народної поетичної творчості¹, пісень, дум, обрядів та з аквізитів всієї світової драматургії.

Архівні документи, мемуарні та літературно-історичні джерела дають цінний матеріал про стан народного сценічного мистецтва України. Джерела українського театру – обряди та ігри. Народна гра, масові хороводи, веснянки, гаївки – зародки майбутнього комедійного дійства, які поступово розвиваються й переходять у складніші театральні форми: театр календарних обрядів, ігри народних лицедіїв, театр вертепної драми, театр народної драми, театр балагану, театральні-карнавальні дійства, аматорський театр.

Найдавніші свідчення про народні ігри, в яких були вже зародки театральної форми, походять з часів Київської Русі. Про існування у східних слов'ян різних ігор та обрядів свідчать літописи XI–XIII ст., зокрема "Повість временных лет", де говориться, що радимичи, вятичи і северяне мали общій обычай: жили в лесу... устраивались игрища между селами, и сходились на эти игрища, на пляски и на всякие бесовския песни"².

Протягом віків народні ігри колективно шліфувалися: слово, діалог, ритмічний рух і пісня доповнювалися новими засобами театральної виразності. Народжуються народні обряди та ігри, в яких риси театрального дійства мали вже не ілюстративний характер, а розкривали почуття, настрої учасників, виявляючи їх ставлення до зображених подій, явищ природи ("Зайчик", "Перепілка", "Малюк"). Пізніше з'являються народні ігри та обряди, в яких певна театральна форма з'єднується з конкретним сюжетом, традиційними персонажами, елементами декоративного оформлення ("Дід і баба", "Млин", "Піп і смерть", "Коза"). Це, по суті, не ігри, а маленькі п'єси. Особливістю драматичних ігор була наявність художнього образу і драматичної дії, тобто діалога та ру-

¹ Повість временных лет. - М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1950. - С. 211.

² Там же.

ху. Ці ігри відтворювали будь-які побутові епізоди й закладали основу так званої "народної драми", "народного театру". Виконавцями її були вже спеціально підготовлені люди¹.

Паралельно розвивалися обрядові дійства з яскраво вираженою театралізацією. Це весільні та різдвяні обряди. Українське весілля супроводжували драматичні дії, танці, музика, рідження, пластичні рухи тощо. А у різдвяному обряді можна прослідкувати зародки української побутової, а далі й сатиричної інтермедії.

Протягом п'яти століть (з XI по XV) надзвичайно популярними в народі були скоморохи. Про їх популярність свідчать фрески Київського Софійського собору (кінець XI - поч. XII ст.), на яких були зображені ігри і розваги скоморохів. Основним джерелом репертуару скоморохів була народна поетична творчість. Вони були не тільки носіями і виконавцями, а й часто і творцями усної народної поезії. Мистецтво скоморохів ніколи не було однорідним. Існували народні скоморохи, які мали злободенний, сатиричний репертуар, і князі скоморохи, які розважали феодальну знать. До речі, "народ підтримував скоморохів, він поїв і кормив їх... Скоморохи виходили з глибин народних мас, існуючи як професіонали, вони разом з тим були й носіями народного мистецтва, яке вони шліфували й поповнювали"². Вважається, що обов'язки режисера (в нашому розумінні цього слова) брав на себе один з скоморохів, який, можливо, й складав виставу. За злу іронію і викривальну сатиру духовенство переслідувало "бесовские игры", а в 1654 р. цар Олексій Михайлович заборонив вистави скоморохів.

Серед явищ українського театру однією з цікавих форм був театр вертепної драми. Вертепом називається вистава, яка розігрується ляльками у великому дерев'яному коробі. На різдвяні свята з цим коробом ходили по хатах найбідніших багатих людей та показували лялькову виставу, і за це глядачі дякували всілякими подарунками.

Утворення шкільного театру збігається з національно-культурним рухом кінця XVI - початку XVII ст., яке активізувалось після з'єднання України з Польщею (1569 р.). Українське панство намагалось пристосуватися до нових порядків. Проте, українські

¹ Див.: книгу Волошина І. О. Джерела народного театру на Україні. - К.: Держ. вид-во образ. мист-ва і муз. літ. УРСР, 1960.

² Кравцев Н. И., Лигутин С. Г. Русское устное народное творчество. - М.: Высш. шк., 1983. - С. 14.

селяни й особливо міщани почали послідовну боротьбу з польською шляхтою. Міщани й казаки почали формувати братства, які зробили багато корисного у створенні національних форм архітектури та розвитку живопису. Братства відкривали свої школи, в які йшли вистави, як правило, за релігійними сюжетами. Такі вистави йшли в католицьких школах, а ще раніше шкільна драма з'явилась у протестантських школах. У Києві був відкритий Києво-Могилянський колегіум (1632), пізніше Академія (1700). Це був видатний культурний центр України того часу. Тут були зосереджені значні сили української інтелігенції: Лазар Баранович, Стефан Яворський, Феофан Прокопович та ін., набули свіжого найвищого розвитку шкільна драматургія і театр. Шкільний театр мав досить розвинену сценічну техніку, яка дозволяла робити складні декорації. Про виконавчу практику українського шкільного театру відомо мало. Вважають, що режисерами вистав могли бути викладачі риторики та піітики, тому що саме вони викладали мистецтво декламації та пластики. Виконавцями були вихованці, "благородные российские младенцы", як свідчили самі назви більшості п'єс¹.

Особливе місце у шкільній драматургії займають невеличкі сценки — інтермедії, які були короткими і веселими та розігрувалися між діями головної п'єси. Найдавнішими сценками, писаними українською мовою та поставленими на Галичині, вважають дві інтермедії 1619 р. Багато інтермедій було складено викладачами і студентами духовних шкіл. Про цінність української інтермедії писав В.Н.Николаев: "Інтермедія запровадила проросійську українську мову в драматичні твори XVIII століття і цим відкрила доступ на сценічний кін задушевним думкам і заповітним прагненням народу, не стискаючись ніякими умовами сценічної дії"².

Возз'єднання України з Росією стало важливим етапом і могутнім стимулом економічного і культурного життя України. Починають укріплюватися культурні зв'язки між народами. Вихованці Київського колегіуму Сімеон Полоцький, Феофан Прокопович, Арсеній Сатановський переїжджають до Москви. Саме через цих людей український шкільний театр розповсюджується в Росії. У зв'язу

¹ Гродцький К. Дещо про художню обстановку Українського театру // Сяво. — 1913. — № 8.

² Николаев В. Драматический театр в г.Киеве: Ист. очерк (1803-1893 гг.). — К.: Изд. Я.В-го и Н.И-ва, 1898. — С.7.

в історичними подіями (1648-1654) в Україні з'являються перші історичні драми, трагікомедія "Болодимир" Ф. Прокоповича, "Шіхость бокія" невідомого автора, "Йосиф Патриарх" Лаврентія Гержи та ін.

У кінці XVIII ст. з відкриттям Московського університету та інших світських шкіл Київська Академія втрачає своє значення як освітній центр і перетворюється у виключно релігійно-духовний заклад. Шкільні вистави були заборонені, але драматичні форми, які були вироблені в Академії, жили до початку XIX ст. за її межами у формі діалогів, інтермедій, які розносили серед різних верств населення "маандрівні дядьки".

У другій половині XVIII ст. відбувається процес об'єднання поодиноких ярмаркових лицедіїв у своєрідні театральні трупі. Ці групи переносять свою діяльність у закриті приміщення спеціального призначення з оригінальною архітектурною конструкцією балагана. На початку XIX ст. з'являються театри балагану, які вже мали сценарії, добре обладнані приміщення з досить складною технікою, що дозволяла, наприклад, змінювати одночасно всі декорації перед публікою.

Документальних свідчень сучасників про репертуар театру балагана (особливо, початкового періоду) немає. Іконографічний матеріал та деякі пізніші записи початку - середини XIX ст. свідчать про те, що, крім традиційних жанрів мистецтва скоморохів (сатиричні вірші, пісні, циркові номери), на його сцені виконувались інтермедії - як ті, що дісталися в спадок від шкільного театру, так і створені пізніше комедійні сцени, діалоги, монологи, тобто твори, вміщені у рукописних збірках кінця XVIII - початку XVIII ст. Відомо також, що в XIX ст. у репертуарі театру балагана були українські інтермедії, інсценізації українських оповідань, а також відбувалися постановки творів Княжнина, Верьовкіна, Сумарокова, Гольдоні, Мольєра.

У кінці XIX ст. театр балагана поступово зникає, а його місце на ярмарці займає цирк. Все те, що відносилось до традиційних жанрів мистецтва скоморохів, перейшло до цирку, а складні театральні форми почали втілюватися в аматорському театрі, який почав створюватися на той час.

У кінці XVIII - поч. XIX ст. в Україні набуває популярності театр народної драми, в якому драматична дія розгортається за допомогою діалога, співа, пластичного руху, хоровода, жеста, міміки. Найбільш відомі народні драми "Цар Максимиліан" і "Цар Ірод". Народна драма відіграла велику роль у розвитку народного

театру в Україні. Завдяки драмі "Цар Максиміліан" репертуар збагатився гострою конфліктною п'єсою з умотиваним розвитком сюжету та напруженою дією. У народній виставі "Цар Ірод" ділять актори і ляльки. Вистава складалася з двох частин: релігійної (з біблійськими персонажами) та побутової (з традиційними українськими народними героями). Ці та інші вистави ("Коза", "Лодка", "Дід і баба") сприяли об'єднанню непрофесійних акторів у трупи. Один з акторів брав на себе обов'язки режисера. Таким чином, народний театр набував форми, які за організації єв близькі нашому уявленню про театр.

У кінці XVIII ст. в Україні паралельно народному театру з'являється кріпацький театр. Думка про використання в театрі кріпаків належить російським вельмогам, які поряд з придворним театром почали організовувати й домашні театри. Їх наслідувало і українське панство. Кріпацькі хори, капели, оркестри, театри були в багатьох дворянських маєтках.

Репертуар кріпацьких театрів був різноманітний - від вистав вартету до постановок опер, балетів, п'єс на міфологічні сюжети, водевілів та комедій. Найпомпезнішим був кріпацький театр Ширая, що на Чернігівщині, з розкішними декораціями, оперою, балетом, хором та оркестром. Цей театр одним з перших в Україні почав гастролувати.

Над здійсненням постановок у театрах працював цілий штат художників, музикантів, кравців, декораторів на чолі з постановником-режисером, своїм же кріпаком, або спеціально запрошеним іноземцем, як то було у великих магнатів¹.

Серед кріпацьких театрів, які вперше ставили українські п'єси, слід назвати театр Д. Трощинського на Полтавщині та театр В. Хорвата на Харківщині. Режисерами у Хорвата, наприклад, були досвідчені актори професійної трупи Штейна, які ставили п'єси І. Котляревського та Г. Квітки-Основ'яненка. У кінці 20-х рр. XIX ст. кріпацькі трупи почали зникати. Акторів відпускали на волю або на оброк. Показова доля трупи Хорвата: як заповідав поміщик, після його смерті у 1849 р. жіночий склад було відпущено на волю, а чоловічий - на оброк.

Наприкінці XVIII ст. у великих містах створюються перші ста-

¹ Див.: Казимиров О. А. Український аматорський театр (дожовтневий період). - К.: Мистецтво, 1965. - 133 с.; Український драматичний театр: Нариси історії: В 2 т. Т. I. - К.: Наук. думка, 1967.

ціонованні аматорські театри. Г.Ф.Квітка-Основ'яненко писав про перший такий театр у Харкові: "Тр,на складалася з 20 осіб, усі харків'яни, причому серед виконавців особливую популярність користувалася тенористка, яку всі знали під ім'ям "Малюріна"¹. У цьому театрі грали комедії Я.І.Інжніна "Невдалий примиритель або без обіду додому поїду", О.Сумарокова "Скира", М.Верьовкіна "Так і треба". На початку XVIII ст. аматорські вистави організували студенти ліцею в Ніжині, де брав участь М.В.Гоголь, у 20-х рр. - у Полтаві, де брав участь І.П.Котляревський, та ін. Організаторами-режисерами таких вистав були, як правило, домашні вчителі й гувернери із студентів Київської Академії, семінарій та інших навчальних закладів.

На той час ще не було й мови про національний український театр. Відсутність репертуару та спільності української мови гальмували розвиток національного театру. Потреба мати спільну літературну мову, необхідність правдивого зображення життя українського народу як в літературі, так і на сцені, у повній мірі виявлена у творчій діяльності І.П.Котляревського, твори якого ознаменували собою появу нової української драматургії.

З появою українського репертуару (п'єс І.Котляревського і М.В.Гоголя) починається якісно новий етап в діяльності аматорського театру. Виставами аматорів ставили українською мовою. У багатьох містах з'являються аматорські трупи, кількість яких особливо зростає у 50-х рр. Організаторами їх виступають колишні кирило-мефодіївські братчики - Д.Пилишків, А.Маркович і українські письменники П.Ращинський, І.Тобілевич, талановиті артисти М.Садовський і Н.Саксаганський.

Продовжуючи традиції шкільного театру Київської Академії, зокрема, на початку XIX ст., викладачі духовних навчальних закладів ще довго наслідували його практику, використовуючи сценічне мистецтво як один з успішних засобів засвоєння дидактичних повчань, пропаганди морально етичних ідей. Для цієї мети добирається відповідний декламаційний репертуар, створюються п'єси, інтермедії, складаються тематичні збірники. Так, у 1815 р. у друкарні Харківського університету видається перший з відомих репертуарних збірників для аматорського театру -

¹ Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Сочинения Григория Федоровича Квитки / Под ред. А.А.Потебни. История театра в Харькове. - Харьков: Харьк. уездн. земство. Т.1-6. Т.4. -1890. -С.6.

"Майская рекреация"¹. При університетах, ліцеях, гімназіях виникають аматорські театри. М.В.Гоголь бере участь у постановці вистав аматорського театру в гімназії, де виступав як режисер, декоратор, виконавець характерних і жіночих ролей.

У другій половині XIX ст. виникають студентські аматорські театри. 1859 р. - створення аматорського театру Київського університету - видатна подія в Україні. Організаторами його стала група студентів, очолена М.Старицьким, М.Лисенком, П.Чубинським. На цій сцені в 1878 р. вперше був поставлений "Гамлет" Шекспіра українською мовою. У 1861 р. виникає аматорський театр "Товариство, кохаєче рідну мову" в Чернігові, засновником якого був відомий байкар Л.Глібов, театр Бабича в Сумах, У невеличкому місті Вобринець у другій половині XIX ст. починають свою діяльність і утворюють аматорський театр М.Кропивницький та члени сім'ї Тобілевичів - І.Карпенко-Карий, М.Садовський, П.Саксаганський. Цікаво й те, що більшість театрів гастролювали по містах і селах України і Росії. Преса, як правило, відмічала успіх цих театрів у глядачів.

Трохи пізніше, у 1872 р., в Києві, де на той час активізувалося українське громадське життя, з'єднався гурток аматорів названою родини Ліндфорсів, на чолі якого стали М.Старицький та М.Лисенко. Для цього гуртка Старицький написав зодівіль "Як ковбаса і чарка" і оперету "Різдвяна ніч", а Лисенко - музику до них.

Проте, з 1876 р. спеціальний указ Олександра II заборонив постановки вистав українською мовою. А в 1881 р. вийшов новий циркуляр, в якому був такий пункт: "Зовсім заборонити улаштування спеціально малоросійського театру і формування труп на малоросійському наріччі"². Однак ці заборони і указ київського генерал-губернатора Френкеля, який заборонив усі вистави на території України, не зупинив діяльності аматорів. У ці роки починає свою діяльність театр Київського університету, театр київських залізничників, аматорський робітничий театр на заводі "Арсенал", драматичний гурток Раковича в Ніжині, аматорський театр Гайворон на Полтавщині та багато ін. У репертуарі цих колективів були українські і російські п'єси. Ставилися "Наталка Полтавка" І.Котляревського, "Шельменко-денщик" Г.Квітки-Основ'яненка, п'єси

¹ Миклашевський Й.М. Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII - першої половини XIX ст. -К.: Наук.думка, 1967. -С.35.

² Там же. -С.120.

М. Старицького.

На західноукраїнських землях розвиток аматорського театру пов'язаний з політикою денационалізації, яку провадили уряди Італії і Австро-Угорщини. Зародження аматорського театру на Галичині зв'язано з театральними виставами Львівської духовної семінарії (кінець ХІІІ ст.). Ці вистави зіграли значну роль у подальшому розвитку українського національного театру на Галичині. У 20-30-х рр. ХІХ ст. почали з'являтися аматорські театри в Коломиї, Львові, Перемишлі, Тернополі. Реакція після революції 1848-1849 рр. більш ніж на десять років перервала театральний аматорський рух на Галичині, Буковині, Закарпатті. З 1850 по 1864 рр. на землях, підвласних імперії Габсбургів, не відбувалося жодної української вистави. У другій половині 50-х рр. діяльність аматорських театрів активізувалась. Виникає "Академічний гурток" у Львові, "Перше літературно-драматичне товариство ім. Г. Квітки-Основ'яненка" в Коломиї, аматорські гуртки в Тернополі, Стрию, Станіславі та інших галицьких містах. На Буковині українських аматорських театрів не було. Треба відзначити лише діяльність "Першого російського драматичного товариства в Чернівцях". У Закарпатті з 1867 р. не було жодної української вистави до 1920 р., тобто до того часу, коли був створений перший аматорський гурток при товаристві "Просвіта", на основі якого в 1921 р. М. Садовський організував перший український театр на Закарпатті.

Аматорський рух у 90-х рр. активізується за рахунок виникнення численних гуртків при чайних за допомогою заснованого у 1892 р. "Попечительства про народну тверезість". Поява сотень чайних, пристосованих аматорами для потреб сцени, сприяла розвитку драматичної самодіяльності. Утворилися своєрідні стаціонарні театри, які діяли систематично протягом багатьох років. У репертуарі таких театрів були п'єси російських і українських драматургів російською та українською мовами. При чайній, що містилася на Брест-Литовському шосе, наприклад, у 1887 р. утворилося товариство аматорів сцени, яким керував М. Старицька.

У цей же час, у деяких містах України створювалися товариства аматорів сцени. Їх завданням було не тільки об'єднання аматорів у гурток, але й вирішення організаційно-господарчих питань, пов'язаних з обміном репертуару, організацією гастролей тощо.

Активну діяльність вели "Товариства по поширенню в народі письменності". Кожне товариство діяло за уставом, затвердженим міністерством внутрішніх справ. Товариства брали участь в ор-

ганізації аматорських вистав, бібліотек, у виданні науково-популярної і художньої літератури, читанні лекцій, почали створювати народні будинки. Перший з них був відкритий у Полтаві в 1901 р. за участю П. Мирного, М. Кропивницького, В. Короленка. Ще через місяць після його відкриття на його сцені були показані вистави за п'єсами І. Карпенка-Карого "Сто тисяч" і М. Кропивницького "Дві сім'ї". Народні будинки відкрилися також у Києві у 1902 р. і Харкові у 1903 р. з філіалами в Сумах, Богодухові, Вовчанську.

Велику роботу проводили земства, які асигнували на будову народних будинків в кошти з місцевого бюджету; за цей же рахунок будувалися невеличкі театральні приміщення.

Якщо говорити про аматорські театри початку ХХ ст., не можна не сказати про діяльність "Просвіт". Фундатори першої в Україні "Просвіти" (Одеса, 1905) запозичили досвід "Просвіт", що діяли на території Галичини ще з 1868 р. Організатори "Просвіт" Наддніпрянської України підкреслювали в статутах і декламаціях цілковиту аполітичність своєї діяльності, висловуючи на перший план просвітницьку мету. М. Коцюбинський був головою чернігівської "Просвіти", театральний гурток при якій ставив українські і російські п'єси. Єкатеринославську "Просвіту" очолив відомий вчений Д. Яворницький, народні театри цієї "Просвіти" виконували п'єси українських, російських драматургів, а також зарубіжних — Мольєра, Гауптмана. Полтавською "Просвітою" керував П. Мирний. Всі "Просвіти" сприяли розвитку аматорського сценічного мистецтва в Україні. Вони видавали репертуар для аматорських театрів, будували театральні приміщення для аматорів, запрошували кваліфікованих керівників для народних колективів. Вони мали також кошти для досить пристойного оформлення вистав.

На початку ХХ ст. аматорські театри формувались у робітничому, сільському, студентському середовищі, в оточенні прогресивної інтелігенції. У Харкові, наприклад, успіхом користувались Український робітничий театр, яким до 1906 р. керував Г. Хоткевич, та Російський аматорський театр, очолюваний Г. Алексєєвим, рідним братом К. С. Станіславського, який часто приїжджав до Харкова на прем'єри аматорів. Успіхом користувався і театр аматорів, який організувала М. Заньковецька в Ніжині, вона поставила "Наймичку", "Суету", а пізніше "Лісову пісню". З аматорами Полтавщини, Чернівчів продовжали М. Кропивницький і А. Тесленко.

Керували постановками вистав, крім письменників і акторів,

І самі аматори. Наприклад, декілька п'єс поставили робітники В.Миколаєвич, І.Замичковський, режисери-аматори В.Чернявський і А.Петров¹. Крім того, багато хто з аматорів погім стали професійними майстрами сцени – акторами або режисерами. Це Я.Бородін, О.Закуняк, Г.Гавзський, С.Жданов, В.Бупман-Надеждін, І.Сагатовський та ін.

Таким чином, діяльність аматорських театрів, що були створені при "Просвітах", народних будинках, чайних та інших закладах, набувала систематичного характеру: виконавчий склад у них ставав стабільний, вистави йшли більш-менш періодично. Вони стали обслуговувати чителів конкретного району великого міста або мешканців невеличких міст, сіл.

Поява театр.в (і професійних, і аматорських) стимулювала появу нової української драматургії. Для театру стали писати І.Франко, Лесь Українка, В.Винниченко, О.Олесь. Їх п'єси нарівні з драматургією Котляревського, Квітки-Основ'яненка, Кропивницького, російською драматургією Островського, Гоголя, Толстого, п'єсами Шекспіра, Мольєра, Гауптмана, Ібсена прикрасили сцени професійних та аматорських театрів початку століття.

Отже, формування аматорського театру в Україні безперечно зв'язано з формуванням культурних традицій народів України. Традиції аматорського театру починали складатися ще в творчій діяльності викладачів Київської Академії і були продовжені в діяльності І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, М.Старицького та інших діячів культури.

На базі аматорських театрів виникали різні товариства аматорів сцени, які не обмежували себе лише постановою вистав, а вели й культурологічну, педагогічну діяльність. Творча інтелігенція, письменники, музиканти, актори, викладачі та студенти духовних і світських навчальних закладів, успадковуючи практику шкільного театру, формували різні аматорські трупи, використовували сценічне мистецтво для виховання самих учасників творчого процесу та глядачів. Поширено було й меденатство в аматорській театральній діяльності.

Можна зазначити, що аматорський театр виконував найважливішу функцію розвитку й посилення національних традицій, передачу їх од покоління покоління через усну народну творчість, співи, танці, думи, обряди, рідну мову, костюми, музику та прилучав до

¹ Український драматичний театр: Нариси історії: В 2 т. Т.І. – ...: Наук.думка, 1967. – С.460.

скарбниці української, російської та світової культури.

Ми можемо констатувати, що аматорський театр, який збирає в себе культурні традиції народів України, сам стає традицією, тобто традиційним.

Як часлідок цього, вивчення досвіду розвитку аматорського театру в Україні має не тільки історичне, а й практичне значення: відродження меценатства, розвиток муніципальних, шкільних театрів та інших форм творчої діяльності аматорів, формування репертуару з обліком традицій, об'єднання в діяльності аматорських театрів творчих, педагогічних, культурологічних ідей.

В. М. Айзенштадт

М. С. ЩЕПКІН І ХАРКІВ

У наш час, коли проблема міжнародних стосунків набула такої гостроти й актуальності – життя та творчість Михайла Семеновича Щепкіна дає можливість і підставу знов звернутися до проблеми взаємодії національних культур, бо все життя Щепкіна, вся його творчість – живий приклад, наочне олицетворіння плідності дружби народів і дуби культур, яскраве втілення могутніх творчих імпульсів, які дає ця дружба національним культурам взагалі, театральному мистецтву зокрема.

Щепкін – друг і соратник Пушкіна і Гоголя – був одночасно другом і соратником Котляревського і Шевченка. "Він створив правду на російській сцені, – сказав про подвиг Щепкіна О. І. Герцен. Він створив правду і на українській сцені, додаємо ми. Він перший привів на сцену кращого російського театру національний український характер, він любив своїх українських героїв і грав їх до кінця життя.

Діяльність М. С. Щепкіна означена виключеною художньою різноманітністю. У ній – цілісна концепція суспільної, громадянської місії театру як розповсюдвача передових ідей епохи, безстороннього дзеркала свого часу. Його заповіти, це заповіти проникнення в "душу ролі", любови перевтілення, вміння підкорити себе на сцені головному – авторській думці, завжди вчитися у життя – головної навчальної школи кожного актора. Невипадково заповіти Щепкіна лягли в основу, стали серцевиною системи Стєчіславського, що не раз підкреслював її творець.

Не ставляти перед собою мети дати вичерпну характеристику значення України, української теми в житті та творчості Щепкіна, перегорнемо лише ті сторінки щепкінського літопису, які особливо